

BALUARD

INSTITUT D'ESTUDIS GUARDAMARENCES

ANUARI • 2014

Guardamar del Segura

BALUARD

**Anuari de l'Institut d'Estudis
Guardamarencs**

5

País Valencià, tardor de 2015

COL-LABORADORS EN AQUEST NÚMERO

Francesc Felip Aracil i Pérez. Doctor en Belles Arts, Llicenciat en Geografia i Història.
Begoña Movellán Quesada. Llicenciada en Belles Arts.
Josep Candela i Quesada. Professor de Ciències Naturals.
Susana Llorens Ortuño. Archivera del Ayuntamiento de Alicante.
José Emilio Martínez Pérez. Unitat de Cartografia dels Recursos Naturals UA.
Francesc Xavier Llorca Ibi. Universitat d'Alacant
Miguel Ángel González Henández. Universidad de Alicante
Marylène Albertosa Ruso. Llicenciada en Psicologia
José García Amorós. Llicenciat en Geografia i Història
Josep Carmona Rodríguez. Diplomant en ciències religioses i Expert en doctrina social de l'Església.
Daniel Climent i Giner. Professor de Ciències Naturals
Francisco Javier Montesinos López. Professor de Ciències Naturals

CONSELL DE REDACCIÓ

Juan Luis Álvarez Caravera
Francesc Felip Aracil i Pérez
Josep Xavier Carmona Rodriguez
Lola Pérez i Pérez
Miguel Serrano Cañizares

JUNTA DIRECTIVA DE L' INSTITUT D'ESTUDIS GUARDAMARENCES

Josep Candela i Quesada (president), Francesc Felip Aracil i Pérez (vicepresident),
José García Amorós (secretari), Josep Xavier Carmona Gonzalez (tresorer),
Vocals: Clara Eugenia Martínez Teva, Antonio García Menarguez, José Pérez Pérez,
José Viudes Amorós, Begoña Movellán Quesada, Guzmán Fernández García.

IL·LUSTRACIONS

Francesc Felip Aracil i Pérez

Disseny portada i contraportada: Enrique J. Matilla García
BALUARD. Anuari de l'Institut d'Estudis Guardamarencs, núm. 5

EDITA

INSTITUT D'ESTUDIS GUARDAMARENCES
Carrer Sant Pere, 9, 2n. 03140 – Guardamar del Segura
institut.estudis.guardamarencs@gmail.com

COLABOREN: Ajuntament de Guardamar, IAC Gil Albert i Academia Valenciana de la Llengua.

Dipòsit legal: A-590-2011. ISSN: 2174-5668

Disseny i maquetació: Víctor M. Cordón Almeida
Imprimeix: Segarra Sánchez, SL - Polígon Vizcarra, nau 4 - Ctra. Dolores km 1,800 - 03207 Elx

ÍNDIX

	Pàgina
Presentació	
Josep Candela i Quesada.....	5
Semblança de l'il·lustrador	
Begoña Movellán Quesada.....	7
COL·LABORACIONS DE RECERCA	
Documentos de Guardamar en el Libro de Privilegios de Orihuela	
Susana Llorens Ortuño.....	11
Canvis recents al municipi de Guardamar del Segura (1990-2011): Nous reptes per a un nou paisatge	
José Emilio Martínez-Pérez.....	29
Creació del “Real Gabinete de Historia Natural” de Carles III. Implicació de la Governació d’Oriola	
Josep Candela i Quesada.....	47
Llengua marinera a Guardamar	
Francesc Xavier Llorca Ibi.....	79
DIVULGACIÓ	
L’origen medieval de la Festa de Moros i Cristians	
Miguel-Ángel González Hernández.....	91
Anàlisi dels resultats electorals municipals (2015) en la comarca del Baix Segura	
Marylène Albentosa Ruso, José García Amorós, Josep Carmona Rodriguez.....	107
COMENTARIS, ACTIVITATS I RESSENYES	
Notes i comentaris sobre activitats de l’IEG i dels seus socis	
Josep Candela i Quesada.....	121
Ressenya sobre Magnum Opus “Noms de plantes, Corpus de Fitonímia catalana”	
Daniel Climent Giner.....	133

Ressenya del número 8 de la revista de divulgació científica Daualdeu	
Daniel Climent Giner.....	137
Ressenya sobre “La participación de los cristianos en la vida pública según la enseñanza de la Iglesia, cristianos en partidos, sindicatos y movimientos sociales” de Pepe Carmona, Guardamar, 2014, 80 págs	
Francisco Javier Montesinos López.....	143
Ressenya del llibre “La economía del cáñamo en la España suroriental”	
Josep Candela i Quesada.....	147
COM FER-SE SOCI	149
NORMES D’ENVIAMENT DE TREBALLS	151

LLENGUA MARINERA A GUARDAMAR

Francesc Xavier LLORCA IBI

Universitat D'Alacant

RESUM

El País Valencià presenta una sèrie de trets geomorfològics, eòlics, històrics, socials, demogràfics i culturals que han quedat reflectits en la llengua, els costums i la tradició dels seus habitants. El present article vol fer una exposició sucinta d'aquelles circumstàncies que expliquen com i per què el món de la mar ha deixat aquesta petjada tan pregonada en un territori que s'aboca a la vida marítima des dels orígens del seu poblament. Una petjada que a hores d'ara s'esborra acceleradament per les noves condicions de vida, socials i econòmiques que conflueixen al país.

Paraules clau: mar, vent, Guardamar, halièutica, naval, lèxic, marineria

RESUMEN

El País Valenciano presenta una serie de características geomorfológicas, eólicas, históricas, sociales demográficas y culturales que han quedado reflejadas en la lengua, las costumbres y la tradición de sus habitantes. Este artículo quiere realizar una exposición de aquellas circunstancias que explican cómo y por qué el mundo marinero ha dejado una huella tan profunda en un territorio que se abre a la vida marítima desde sus orígenes remotos. Una huella que actualmente se borra con rapidez por las condiciones de vida, sociales y económicas que confluyen en este territorio.

Palabras clave: mar, viento, Guardamar, haliéutica, naval, léxico, marinería

ABSTRACT

The Valencian Country presents a series of geomorphological, wind, historical, social, demographic and cultural factors that have been reflected in the language features, customs and traditions of its people. This paper aims to make a statement of the circumstances that explain how and why the sailor world has left such a deep impression on a territory that opens to marine life from its earliest beginnings. A footprint that currently is cleared rapidly by the living conditions, social and economic crossroads in this country.

Keywords: sea, wind, Guardamar, halieutic, lexical, seamen

1. INTRODUCCIÓ

Les condicions físiques, històriques i socials han provocat que, al País Valencià, trobem una cultura i llengua autòctones marcades per la interacció marítima. Unes característiques que es dilueixen per diversos motius sobretot perquè el nombre de persones que viu de la mar s'ha reduït dràsticament. Tot i això, durant segles els mariners i les seues famílies eren un grup humà, social i professional de gran pes, que tenia una manera de viure molt contrastada amb els usos i costums dels terrassans.

D'entrada la marineria ocupava un lloc d'habitatge segregat de la resta de la població ja que existien barris i poblacions propis, on llauradors i comerciants tenien poca o nul·la presència. Algunes denominacions significatives del fenomen encara resten en la toponímia: *carrer/barri de la Mar*, *Llitzaret/Natzaret*, *Grau*, *Cabanyal*, *Marina*, *Cova*... Fàcilment comprovem que la denominació de *carrer* o *barri de la Mar* –també el topònim *Marina*– és transparent perquè descriu nuclis riberencs on vivien els marins, però igualment les altres denominacions no deixen de rememorar-ne aspectes importants:

- *Cova*. Ens indica les cavitats horitzontals, usades inicialment com a refugi temporal de navegants, moltes de les quals passaren a ser habitatges permanents. Per exemple, a Benidorm, vora el barri del Campo (Santo), barri dels pescadors, es trobaven les *covetes dels Moros*. A l'Ametlla del Mar, poble tarragoní, fundat per valencians –entre els quals vilers i benidormers– trobem que les cases del port són fronteres que tanquen al seu darrere una cova. I a la cala de Bolnuevo (Àguiles, Múrcia) encara podem trobar uns senzills habitatges excavats en les roques arenoses.

- *Cabanyal*. Marca l'existència de cabanes on vivien els pescadors com passa amb l'amençada façana marítima de València.

- *Natzaret*. Eufemisme per *llitzaret* "edifici fora de poblat destinat a fer-hi quarentena les persones o mercaderies procedents de llocs infestats de malaltia contagiosa". *Natzaret* és un terme que evita les connotacions dolentes de *llitzaret*. Un exemple és el cas de València ciutat on el barri de Natzaret es troba vora el Grau, un altre terme marítim.

- *Grau*. És el punt de la costa que serveix de desembarcador. Del llatí GRADUS "graó, escaló". Al país s'anomenen *graus* els ports de Castelló de la Plana, Borriana, Moncofa, Morvedre, València i Gandia; i, antigament, els ports de Tortosa i Cullera.

A més a més, els mariners eren un col·lectiu vist amb recel per la resta de la societat. Algunes produccions populars reflecteixen aquesta realitat com és el cas de dites com *ser un raval Roig* "ser un desori" en referència al barri mariner d'Alacant, o de cançons populars:

*"Tenen en la Vila tots els mariners molta fantasia però poc diners.
Ai mariners, ai mariners, que de vosatros no me'n vull saber res".*

L'aïllament físic, social i professional féu que es creara una varietat lingüística pròpia de la gent de mar, el denominat *llenguatge mariner*. Per tal de treballar i sobreviure, els *hòmens de mar* van fer una selecció de termes diferents dels altres

oficis. Paraules com *babord*, *estribord*, *car*, *pena*, *orsar*... són (o eren) termes desconeguts per la resta de parlants. Vocables que constituïren uns camps semàntics propis o no, però que conformaren aquest lèxic particularitzant:

- Estats de la mar: *calma blanca* (calma absoluta), *cabrejat* (ple de *cabres*, que són taques d'escuma), *temporal*...
- Els vents: *xaloc*, *llevant*, *mestral*, *tramuntana*...
- Les parts de la barca: *roda*, *escoa*, *espill*, *palaia*...
- La vela: *car*, *pena*, *puny*, *ris*, *batedor*...
- Els arts pesquers: *sardinal*, *llampuguera*, *artó*, *fluixa*...
- Els noms dels éssers marins: *sorell*, *verat*, *malarmat*, *llampuga*...

I allò que és més important, aquesta manera de parlar el que palesa en últim terme és una visió diferent del món que ha creat vocables i expressions alguns dels quals han passat a la parla general:

- *Bon dia de popa a proa i de babord a estribord!*
- *Igual tinc al car que a la pena.*
- *Estar sec com un bacallar.*
- *Ser pitjor que un temporal de llevant.*
- *Ficar el rem* (rem = cama).

Cal observar que moltes d'aquestes expressions identifiquen parts de la barca amb parts del cos humà fent-nos palés el grau de simbiosi entre mariners i el seu món,

Foto nº1 Home i dona cosint xàrcies en la platja de Guardamar. C.1960. Autor desconegut.

especialment les embarcacions a les quals fien la seua vida. Força rellevant en aquest sentit és l'ús que es fa a Guardamar del verb *navegar* en el sentit de "caminar" com, molt encertadament, m'indica el senyor Francesc Aracil, qui ens en dóna exemples d'ús com "*este xiquet ja navega*" o "*he pogut arribar navegant a ma casa*".

2. EL LÈXIC MARINER VALENCIÀ

Però com i quan naix aquesta manera de parlar que avui encara es fa servir a bona part del país? Antonio Sáñez Reguart (1791), comissari reial de guerra de marina amb Carles IV, en fa l'explicació dels orígens a València:

Se debe al heroyco esfuerzo del Rey Don Jayme I, que mereció el justísimo renombre de Conquistador [...] en poco mas de quarenta años con la gente de mar, que quedo del sitio, tomó fomento en el mismo Valencia la Marina: Que el rey mandó alojar y dar puesto á los ciudadanos de Barcelona, que llegaron por mar y por tierra muy en orden de guerra con muchas galeras y leños armados [...]

És a dir, la llengua catalana dels conqueridors cristians portà a les terres ara valencianes un sistema lingüístic, l'ingredient principal del qual serà el llatí evolucionat a la Catalunya vella, al qual s'afegiren préstecs d'altres llengües. En el cas de la parla marinera, atesa la rapidesa que suposava la via marítima, els préstecs lingüístics són encara més palesos, especialment de l'italià.. Termes com *popa* o *proa* es crearen al llatí que les transmeté a les llengües romàniques. D'altres com *babord* o *estribord* foren amprats a altres llengües.

Si tornem a l'afirmació de Sáñez Reguart comprovem fàcilment que bona part dels cognoms valencians rememoren l'origen geogràfic dels repobladors com ara *Lloret*, *Barceló*, *Narbó*, *Olta* (*Oltra*), *Tortosa*, *Reos* (<*Reus*), *Girona*, *Català*... D'altra banda, tenim que un altre grapat dels cognoms nostrats tenen origen italià, bé siga medieval com *Galiana*, *Sòria* (<*Sori*; tant *Súria* com *Sori* han confluït en la forma *Sòria*, tots dos homònims de *Sòria*, la ciutat castellana) i *Vento*; o bé a partir del segle XVII amb el poblament de l'illa Plana amb genovesos vinguts de Tabarca (Tunísia): *Belando*, *Burguero*, *Leoni*, *Luchoro* (<*Luxoro*), *Manzanaro*, *Parodi*, *Pitaluga*, *Rivera*, *Ruso/Russo* (<*Rosso*), *Vila*... Fins i tot alguns renoms tenen origen genovés com és el cas de *Birro* (<*sbirru*) substantiu que identifica l'ocell denominat ací *falziot* o, més aïna, *franzillot*.

Tots aquest grups humans i d'altres, que tot seguit assenyalarem, faran i rebran valuoses aportacions al llarg de la història. Seguidament farem un petit repàs de llengües que afigen vocables a la llengua catalana.

- Francs, emporitans i occitans, esdevinguts catalans a la Marca Hispànica, desenvolupen un potencial naval que portà la llengua per una expansió hispànica al llarg de la costa mediterrània. D'aquell temps en què el llatí estava convertint-se en català queden força préstecs germànics que arribaren a substituir termes llatins. Per exemple *ganivet* (<*knife*) que desplaçà *coltell* < *CÚLTĒLLUS*; o denominacions de color com *atzur* –forma similar a l'italià *azzurro* i al castellà *azul*– desplaçada per *blau* –terme paral·lel a l'anglès *blue* i al francès *bleu*–.

- Els normands al segle XI també tingueren una gran influència que podem simbolitzar en el casament del comte de Barcelona Ramon Berenguer II amb Mahalt de Pulla-Calàbria, filla del normand Guiscard, l'any 1078. Casaments que en l'època medieval eren més pactes polítics que una altra cosa. A partir d'ací, la marina catalana pendria una fortíssima empemta que la duria a ser una potència naval mediterrània. Termes com *croc, foc, babord, estribord, halar o amarrar* són nordismes introduïts en èpoques diverses.

- Però és sense dubte la península itàlica (Pisa, Gènova i Venècia) el lloc que aportà una tradició nàutica, reflectida en el llenguatge, que marcarà la nostra capacitat expansiva. És per això que tenim tants termes mariners presos dels italians: *bergantí, escandall, regata, salpar, messana, xaveta, andana, rumball, gregal...* Fins i tot noms de peixos com anxova o xanguet. Bon exemple és que València, Dénia i la Vila Joiosa eren escales obligades per a les galeres que feien la travessia Itàlia-Anglaterra durant l'edat mitjana.

- Grècia, en l'època medieval per mor de les relacions medievals, ens aportà molts substantius de la pesca i denominacions d'éssers marins com *bol, bromeig, palangre, galera, golf, xàrcia, xàbega, estrop, polp...* D'altres són hel·lenismes transmesos per altres llengües com *escar*, que ens arribaren a través del genovés.

- Els àrabs, per contra, tenen poca influència. Eren els enemics i en el cas del Regne de València existiren diverses prohibicions d'estar voramar i de navegar. Beltran et alii (2004:9, nota 7) en parlen del cas de Guardamar:

◦ En un document de 1298 adreçat al ra'is de Crevillent hi ha la sol·licitud d'establir a Guardamar una població musulmana, que tindria privilegi de fer mercat. Podem veure en Vilar (332) com Guardamar és dins la Governació d'Oriola un lloc amb una comunitat mudèjar poc important i com, a més, al segle XVI hi ha la prohibició explícita que els moriscos puguen habitar o treballar en la costa (335).

◦ Tot i això, alguns vocables n'hi trobem com són xaloc, llaüt, gànguil o drassana. En canvi són significatius els termes referits al tractament del peix com sorra (de la tonyina) o moixama. Alguns dels arabismes ens arribaren a través del castellà, per exemple almadrava al segle XVI, que substituï totalment el tradicional mot tonaire i, en part, el terme bol. En època més moderna n'han entrat altres com ratxa o tarrafa.

- Tampoc els castellans tingueren massa influència fins al segle XV-XVI quan l'eix de la navegació es traslladà a l'Atlàntic per causa de la descoberta del Nou Món. Són termes com *cornamusa, mastalero, perilla, ható, rabera, argolla...* Ans al contrari, el castellà és un gran receptor de catalanismes nàutics i halièutics.

- En la mateixa línia estan els préstecs portuguesos, pocs i tardans: *abarloar, verga, alotar, calabrot, traïnya o cavalla* (cat. *verat*).

3. L'EXPANSIÓ DEL LLENGUATGE MARINER CATALÀ

L'expansió medieval de catalans i aragonesos arribà, de manera sòlida, fins a Cartagena. Hauríem d'allargar aquesta influència fins a Àguiles (Múrcia), port

que depenia del castell de Llorca. És significatiu que en la rivalitat entre murcians i cartageners, aquests darrers siguen denominats *aladroques* pels primers. És a dir, són anomenats amb un catalanisme usual a Cartagena (cat. *aladrocs* / cast. *boquerón*). També topònims com *Calblanque* < cap Blanc, *Calnegre* < cap Negre, *Bufoar*, *Calareona* < *cala Redona*, o *Bolnuevo* hi recorden la presència dels nostres mariners. Destacarem que el Consell de la Ciutat de Múrcia, ja l'any 1395, demanà a “Guardamar, Villajoyosa, Alicante, Benidorm y Valencia” pescadors per treballar a la Mar Menor.

També hi hagué presència a la costa d'Andalusia. Topònims com la *rambla de los Catalanes* a Almeria, *Castell de Ferro* (*sic*) a Granada o *Catalan's beach* a Gibraltar (no s'ha d'oblidar que fins al segle XV –fins i tot amb exemples del XVI i el XVII– el gentilici *català* feia referència també a valencians i mallorquins) recorden aquesta circumstància història. La causa del fenomen és que fins al segle XVIII la costa andalusa no és habitada de forma majoritària, i són els pescadors valencians i catalans qui s'hi assenten. L'expansió medieval s'estengué fins a les Illes Canàries on trobem un intent de repoblació balear. D'aquesta etapa és l'existència de denominacions catalanes d'aquells territoris -molt primerenques- com és cas de l'actual illa canària de *Hierro* denominada *Ferro* en el mapamundi dels mallorquins Abraham i Jafudà Cresques (1375).

Foto nº2 Xàrcies esteses en la Gola del Segura. C. 1959. Autor desconegut.

4. UNA ECONOMIA ABOCADA A LA MAR

Com hem vist a l'inici, la geomorfologia de litoral bateja la nostra comarca: una alternança de tallats, cales, platges, saladars i aiguamolls que propicià un espai perfecte per al desenvolupament naval. Condicions que la cultura popular reflectí en dites, refranys i cançons com veurem més avant.

Aquest seguit de circumstàncies tingué un gran aprofitament econòmic, és a dir, pesquer, comercial i militar. Sols cal tenir en compte la quantitat de topònim referits a la sal, com *salina* o *saler*. I d'altres que referits a la producció de cordes, no debades les comarques valencianes meridionals són les majors productores mundials de cànem i espart. Aquest fet ens fa entendre perquè la indústria xarciera ha tingut tanta importància aquí des d'èpoques remotes. Els traçats urbans mantenen noms d'obradors corders: *el Pal*, *carrer del Pal* i *carreró del Pal* (a la Vila Joiosa, Benidorm i Orxeta), *la Roda* i *platja de la Roda* a Altea i *racó de la Roda* a la Vila Joiosa. En aquest grup cal incloure el topònim *amerador*, que trobem al Campello, l'Alfàs del Pi i Benidorm entre altres indrets.

Un altre element central de la vida costanera de la comarca fou la pesca, activitat que ha fet servir un gran nombre d'arts halièutics, però tres són els que destaquen per la seua influència social i pecuniària: el bol (bolig, xàbega i tonaire), l'almadrava (moruna, llissera o de tonyines) i el bou. L'almadrava ha sigut una font de riquesa marina fins als anys seixanta del segle XX amb importantíssimes almadraves com la de l'illa Plana, la Vila Joiosa, Benidorm i Dénia.

Una altra activitat econòmica fou el corsarisme. Els arxius guarden una extensíssima i valuosa informació sobre el seu devenir especialment de Dénia i la Vila Joiosa. Però no tots els corsaris feien bon ús de la patent i alguns esdevenien pirates que atacaven les pròpies costes del Regne com els violents i temuts Domingo Mingot i Antonet Goçalbo, patrons d'un lleny de 13 bancs. Aquesta activitat corsària es mantingué fins al segle XIX. Benidorm i la Vila Joiosa foren els últims pobles corsaris d'Espanya.

Si seguim amb el repàs de les activitats econòmiques del nostre litoral veiem que la construcció naval ocupà un lloc molt destacat. Ressalta especialment la nau "Santa Anna" que Jofre de Meya construí a l'arsenal de la Vila Joiosa l'any 1427. Era una espectacular navili de 1.100 bótes, és a dir, 825 tones, dimensió que superava la capacitat de les embarcacions que es construïen usualment. Diversos punts de la costa valenciana rememoren i mantenen aquesta activitat com Santa Pola, Alacant o Dénia. Testimoni de l'activitat és l'esment de calafats i mestres d'aixia en els protocols notariais. Als protocols notariais de la Vila Joiosa, any 1511, trobem: "Guillermus Salvador, calafat, i Jacobus Çellés, calafat".

5. UNA VIDA DE MAR, UNA LLENGUA DE MAR

Totes aquestes activitats que hem descrit ràpidament crearen una manera de viure que incidí directament en la manera de veure el món per part de la població marinera. Moltes manifestacions lingüístiques ens ho demostren:

- El punt de visió és el *car* „part inferior de l'antena“. Els mariners van pel *car de fora* o pel *car de dins*.

- Diferència entre *fora* i *dins*. *Anar dins* és per als mariners *anar a terra* mentre que per als terrassans és *anar a l'interior de la mar*.
- La direcció és "*proa a*" expressió que correspon en el llenguatge de terra a "*cap a, vers*".
- El camí recte és *anar a la via*.
- Les orientacions són *garbí / llevant* o *babord / estribord*. No hi ha *dreta* ni *esquerra* en la navegació.
- La divisió que fan de la faixa entre la terra i la mar és molt variada i precisa: *terra, marjal, mareny, voramar, marina, saladar, platja, trencall del maror, terraira...*
- Les direccions eren les del vent: *tramuntana, gregal, llevant, xaloc, migjorn, llebeig, ponent* i *mestral*. Actualment s'han substituït per rumbos atlàntics: *nord, sud, est* i *oest*. Uns vents que, en molts casos, tenien denominacion locals creades per les necessitats particulars de navegació o per la configuració costanera. Per exemple a Guardamar trobem la denominació "Ponent de Cartagena" o "cartagener" i "vent-aval < vent d'avall (sud-oest)". Aquest denominació pot crear-se per contrast amb el "vent de dalt (oest)" (Aracil 2012)

La intensitat del món mariner ha fet que moltes de les seues paraules privatives hagen passat a la parla general:

- *arribar, aplegar* (venir)
- *aguantar* (sostenir)

Foto n°3 Pescant al reclam o xàbega. Juliol de 1947. Autor desconegut.

- *arriar* (davallar)
- *amarrar* (lligar)
- *salpar* (fer eixir)

Fins i tot algunes parts del cos es veuen com a parts de la barca: *pompis* (< popa) designa el cul o el rem que designa la cama. De fet una de les característiques del valencià dels pobles costaners és la quantitat de termes mariners que fem servir en la llengua general.

6. LA CULTURA VITAL: CULTURA I POPULAR

La cultura ha recollit en maneres diverses les experiències vitals que l'activitat marineresca provocava i és per això que qualsevol circumstància pot ser designada amb una estructura creada per tradició popular:

- La pobresa: *No eixir de pa i peixet*
- La inutilitat: *Això no mata peix / A la mar que anara no trobaria aigua*
- L'èxit: *Anar vent en popa*
- El coratge: *Anar contra vent i marea*
- El poder: *Tallar el bacallar*
- Els retrocés: *Anar cap arrere com els crancs*
- El destarifatment: *Sense cap ni centener / Perdre la xaveta*
- Els problemes: *Haver-hi maror*
- La mala sort: *Passar la balena*
- L'oportunitat: *El peix s'agarra quan passa*
- Els embolics: *Fer-ne una com un cove*
- El cel net: *Ras com un ull de peix*

També les supersticions tenien el seu lloc com ens ho demostra l'existència de paraules prohibides: *retor, gitano, sabater, serp, ofegar* (perdre's), *afonar-se* (patir, anar-se'n a pico) són termes que no es podien pronunciar en la navegació. Altres expressions eren vetades cara a l'exterior, però usades a l'interior del grup. Aquest tabú tenia el seu fonament en la por a la repressió. Ho podem constatar en els noms humorístics d'alguns éssers marins com *piu de rei* (amb els sinònims o quasi sinònims *virot de flare, xorra marina i piu moro*, l'holotúria), i *guàrdia civil* (referit a l'esqual tradicionalment anomenat *llunada* i *cornuda*). És clar que algunes de les supersticions es lliguen a les creences eclesiàstiques. Martínez i Martínez (1912:110) reporta un costum religiós alteà molt interessant:

La nit de Totsants no ix en mon pòble á la mar ningun mariner ni peixcador; dihuen que eixa nit no's peixquen més que calaveres y creus (així nomenen mos bons paisans á les estrèl·les de mar)

Pel que fa a l'aspecte gastronòmic simplement direm que hi ha hagut una especialització en la cocció i preparació de peix, moltes voltes pròpia, de vegades presa d'altres indrets:

- Els arrossos: arròs amb agulla, arròs amb llampuga, arròs amb escorpa...

- La particular elaboració del *bot* (peix de l'espècie *Mola mola*), que només trobem a Massarró (Múrcia) i a Benidorm.
- Especialització en la tonyina: *budellet, entrenyó, facera, galtera...*
- També constatem la presència d'altres pobles en la nostra cuina: àrab (*moixama, tonyina de sorra, escabetx*), italiana (*tarantelo*); fins i tot de mixtures gastronòmiques i lingüístiques: *sangatxo*, també anomenat *bocinalla* al segle XIX.

Dins d'aquesta especialització lingüística tenen un relleu especial les expressions referides a la tonyina per la importància d'aquest peix: *Estar com una tonyina* (= gros), que en el llenguatge terrassà esdevé *estar com un teixó*; o *enviar a on brama la tonyina* (= *enviar a fer la mà*).

Finalment podríem parlar de la gran quantitat de noms costaners o de l'interior de la mar (*talassònims*) amb origen en les necessitats marineres que hi ha en els repertoris locals, com per exemple a Guardamar, i que trobem en *Talassonímia de Guardamar* de Maria dels Àngels Sempere: torre, arenal, riu, alguer, bol, platja, antina, cul de cove, fangar, gola, etc.

Cal ressenyar que, moltes voltes, les muntanyes tenen un nom per a la gent de terra i un altra per als mariners: «*Munto Forment*. Muntanya del terme de Guardamar que apareix per darrere del Moncaio. Suposem que es tracta de la serra de les Raboses» (Sempere, 16). En podem assenyalar altres exemples:

- Les penyes de l'Albir / la serra Gelada
- El Pa de Dacsà / la serra d'Orxeta

I la creació de senyes que ajudaven a les tasques pesqueres, en algunes de les quals hi havia fins i tot intenció literària com en aquesta de Calp: «Puig Campana per la Punta, / Benidorm per el Castell, / calarem a la barbada, / garrarem boga i sorell»

Al capdavant tota una manera de veure i viure el món que ha quedat com un patrimoni cultural dels pobles que vivim vora la mar.

BIBLIOGRAFIA

- ARACIL, F., "EL VENT", *REVISTA DE LA FOGUERA DELS MILOTXES DE GUARDAMAR*, GUARDAMAR, 2012..
- BELTRAN, V., MONJO, J. L., PÉREZ, V. J., (2004): *EL PARLAR DE GUARDAMAR (UN ESTUDI DEL VALENCIÀ MERIDIONAL FRONTERER)*, CURIAL EDICIONS CTALANES / PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT.
- LLORCA IBI, F. X. (2000): *EL LLENGUATGE MARINER DE LA COMARCA DE LA MARINA*, UNIVERSITAT D'ALACANT. VERSIÓ DIGITAL A: [HTTP://PUBLICACIONES.UA.ES/PUBLICA/FICHAEL.ASPX?COD=LD9788479085278](http://publicacions.ua.es/publica/fichaEL.aspx?COD=LD9788479085278).
- LLORCA IBI, F. X. (2008): *LLENGUA D'ARRAIX. LA PARLA ALMADRAVERA VALENCIANA*, ACADEMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA, VALÈNCIA.
- LLORCA IBI, F. X., I SEGURA LLOPES, C., "ITALIANISMES EN VALENCIÀ", *MISCELLANEA 2003*, COLLANA DI STUDI VALBORMIDESI, ALTA VAL BORMIDA.
- MARTÍNEZ I MARTÍNEZ, F. (1912): *CÒSES DE LA MEUA TÈRRA (LA MARINA)*. PRIMERA TANDA, EDICIÓ FACSIMIL PER REVISTA ALTEA I EDICIONES AITANA, 1987.
- SÁÑEZ REGUART, A., (1791-1795): *DICCIONARIO HISTÓRICO DE LOS ARTES DE LA PESCA NACIONAL*, 2 VOLS., REEDICIÓ DEL MINISTERIO DE AGRICULTURA, PESCA Y ALIMENTACIÓN, 1988.
- SEMPERE, M. A. (2004): *TALASSONÍMIA DE GUARDAMAR*, ASSOCIACIÓ CULTURAL LA GOLA, GUARDAMAR.